

УДК [002.1:001.4]:339

Олена Шевченко**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
ГАЛУЗЕВОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
(на прикладі розгляду торговельної документації)**

У статті досліджуються питання формування термінології галузевого документознавства, а саме торговельної документації, проаналізовані терміни торговельної документації згідно з міжнародними й національними стандартами, окреслені проблемні аспекти досліджуваного питання.

Ключові слова: галузеве документознавство, термінологія, торговельна документація, документна лінгвістика.

В статье исследуются вопросы формирования терминологии отраслевого документоведения, а именно торговой документации, проанализированы сроки торговой документации согласно международным и национальным стандартам, очерчены проблемные аспекты изучаемого вопроса.

Ключевые слова: отраслевое документоведение, терминология, торговая документация, документная лингвистика.

The article deals with the question of forming industry terminology documentation, such as trade documentation, reviewed the terms of trade documentation in accordance with international and national standards outlined problematic aspects of the issue.

Key words: branch of documentation, terminology, trade documentation, documentary linguistics.

На сьогоднішній день питанням функціонування термінології в галузевому документознавстві надається велике значення. Є нагальна потреба в уніфікації визначень, оскільки терміни, поняття є невід'ємною частиною розвитку і функціонування економіки країни, потреби якої забезпечує галузева документація. Торговельні операції, які здійснюються комерційними підприємствами, повинні в обов'язковому порядку бути оформлені документально, оскільки нині торговельна документація стала повноцінним ресурсом виробництва. Але постає проблема не лише в оформленні документів, а й у правильному узгодженні визначень досліджуваних документів.

Наукові розробки з дослідження питань функціонування термінології в документознавстві пов'язані з аналізом історіографії термінології (В. В. Бездрабко), структуризації діловодної термінології (Грінберг Л.), місця інформаційного документа в терміносистемі (Сілкова Г. В.), складу сучасної терміносистеми документознавства (Г. М. Швецова-Водка), укладання термінологічних словників (Л. Туровська) та ін. [2; 3; 7; 23; 26–30].

Теоретичною та інформаційною базою дослідження стали роботи вітчизняних дослідників у даній сфері, таких як С. Г. Кулешова, Н. М. Кушнарєнко, М. С. Слободяника, Г. М. Швецової-Водки, В. В. Бездрабко, С. В. Сельченкової та ін. [2; 3; 17–20; 23; 26].

Заслугове на увагу монографія М. В. Комової «Українська документознавча термінологія: шляхи творення та функційні особливості». У трьох розділах дослідження авторка комплексно розглядає особливості становлення та розвитку української термінології, закономірності унормування документознавчої терміносистеми та ін. [15].

Метою дослідження є визначення на прикладі розгляду торговельної документації основних проблемних питань документної лінгвістики в галузевому документознавстві.

Одним із центральних питань є визначення місця галузевого документознавства у структурі документознавства, статусу як науки, оскільки галузеве документознавство повинно орієнтуватися на сферу функціонування галузевих документів, їх практичного впровадження та ін. Сприймаючи різні наукові погляди шанованих вітчизняних шкіл документознавців Н. М. Кушнарєнко, С. Г. Кулешова, Г. М. Швецової-Водки, М. С. Слободяника, галузеве документознавство претендує на місце в структурі поділу документознавства (загального, спеціального, управлінського, особливого).

Важливе місце посідає в науковому середовищі формування наукових поглядів щодо термінології проведення Міжнародних науково-теоретичних семінарів «Термінологія документознавства та суміжних галузей знань» під керівництвом професора В. В. Бездрабко, яка означає: «...у 2007 р. кафедра державного управління Київського національного університету культури і мистецтв витворила для вишуканого вченого товариства документознавців цікавий науковий форум — Міжнародний науково-теоретичний семінар «Термінологія

документознавства та суміжних галузей знань». Видання збірок семінарів ґрунтуються на розумінні термінології як основної складової теорії науки, динамічної частини лексики, що реагує на виклики практики» [3, 266–269]. Проведення Міжнародних науково-теоретичних семінарів нині актуальне, оскільки допомагає вирішити проблему серед провідних вітчизняних документознавців щодо неузгодженості уніфікації документознавчої терміносистеми.

Наступний вектором розбудови термінології в галузевому документознавстві є термінологічні галузеві словники, котрі здійснюють галузеву соціальну комунікацію на високому рівні. Варто звернути увагу на дотримання єдності лексикографічних універсалій при створенні вказаних словників, на що вказує науковець Л. Туровська, серед яких: дотримання правильності тлумачень наведених термінів, їх дефініція, системність лексичного матеріалу, нормативність лексичних одиниць, певний визначений порядок подання лексичного матеріалу [26, 79–80].

Прикладом може бути економічна енциклопедія в трьох томах, яка включає відомості економічного спрямування, серед яких визначення термінів торговельної документації [12] договору з його різновидами: господарського, колективного, контрактації, ліцензійного, оренди, поставки, про спільну діяльність, ринкового, страхування, комерційного акту, контракту (відкритого, гарантійного, зовнішньоекономічного, зовнішньоторговельного, лонг, міжнародного, форвардного, ф'ючерсного, шорт, облігаційного, компенсаційного), акцепт, транспортна накладна, біржова угода, товарний знак, тендерна документація, загальноживаних економічних термінів — комерція, лізинг, торговельну рекламу та ін. Проте варто зазначити, що зазначене видання не є документознавчим.

Як відомо, до формування термінів ставляться вимоги, серед яких: точність, відповідність позначуваних ними понять в галузі, логічність, послідовність, недвозначність, про що зазначається в національних стандартах України ДСТУ 4423–1:2005 «Інформація та документація. Керування документацій ними процесами», ДСТУ 2732: 2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» та ін. [8; 11].

Для прикладу візьмемо визначення термінів торговельної документації: «контракт», «договір купівлі-продажу», «комерційний акт», «договір» (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз визначень окремих термінів торговельної документації

Стандарт	Термін	Визначення
ДСТУ ISO 9002–95	Контракт	Вимоги, погоджені між постачальником та споживачем і передані будь-яким способом.
ГОСТ 18861–73		Коммерческий документ, которым оформляются внешнеторговые сделки по купле-продаже, на оказание экономического и технического действия зарубежным странам и др.
ISO 10005–95		Согласованные между поставщиком и потребителем требования, переданные с помощью любых средств.
ДСТУ 4303:2004	Договір купівлі-продажу	Добровільна угода, за якою продавець зобов'язується передати товар у власність покупцеві, а покупець зобов'язується прийняти товар на визначених умовах і сплатити за нього певну суму грошей.
ГОСТ Р 51303–99 Роздрібна, оптова торгівля. Основні поняття та визначення		Это договор, по которому одна сторона (продавец) обязуется передать вещь (товар) в собственность другой стороне (покупателю), а покупатель обязуется принять этот товар и уплатить за него определённую денежную сумму (цену) Усна чи письмова угода між споживачем та продавцем (законодавцем) про якість, строки, ціну та інші умови, за якою здійснюються купівля-продаж, робота і послуги
ДСТУ 4303:2004	Акт комерційний	Документ, який засвідчує виявлення в пункті визначення вантажу, його нестачі, пошкодження або недоліку, і служить підставою для пред'явлення одержувачем вантажу претензії про відшкодування збитків стороні, яка допустила пошкодження вантажу.
ГОСТ 18861–73		Рекламационный документ, составляемый перевозчиком груза, в случае установления во время его перевозки и выдачи несоответствия фактического наличия и состояния груза условиям контракта и товаросопроводительной документации.

Закінчення табл. 1

Стандарт	Термін	Визначення
Правила продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями	Договір	Договір — усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем про якість, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція
Закон України «Про захист прав споживачів»		Договір — усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем про якість, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція

Джерело: укладено автором з урахуванням [4–6; 8–10; 12 а; 14; 21].

З табл. 1 видно неузгодженість стандартизованих термінів торговельної документації, оскільки визначення, наведені в національних стандартах, суттєво відрізняються від міжнародних стандартів. Виникає запитання щодо проблемних аспектів функціонування досліджуваної документації.

В першому розділі «Правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями» подається визначення терміна «договору як усного чи письмового правочину між споживачем і продавцем про якість, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція», що аналогічне визначенню, наведеному в Законі України «Про захист прав споживачів» [20, 234].

Відносно термінології поняття «договір купівлі-продажу» у визначеннях ДСТУ 4303–2004, ГОСТ Р 51303–99 і в Листі Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України № 15–03/29–192 від 17 березня 1998 р. «Роздрібна, оптова торгівля. Основні поняття та визначення» подається в різних тлумаченнях. Аналогічне подання тлумачення терміна «контракт» в ДСТУ ISO9002–95, ГОСТ 18861–73 і ISO 1005–95, оскільки стандарти ДСТУ не гармонізовані з міжнародними, і навіть не мають посилання на зазначені стандарти.

Отже, для успішного функціонування галузевого документознавства потрібні науково обґрунтовані, уніфіковані, затверджені стандартами, нормативними документами терміни документації, оскільки непорядкованість у визначеннях терміноелементів перешкоджає

взаєморозумінню спеціалістів, створенню єдиних методик та ін. У галузевому документознавстві склалася система термінів, що відображають поняття, що стосуються всіх документів без їх диференціації. Основоположних стандартів, які б визначали основні положення для функціонування термінології в галузевому документознавстві, в тому числі й торговельної документації, наразі не існує.

Нині залишилась низка проблем, які потребують негайного вирішення, серед яких: недостатня галузева репрезентованість термінів, відсутність мовної експертизи національних стандартів, уживання термінів в галузевому документознавстві та їх дефініцій, недостатня увага до перерахованих проблем з боку держави.

Необхідність формування інформаційного ресурсу з термінології галузевого документознавства нині актуальна для успішного розвитку економіки країни. У зв'язку з цим є пріоритетність впровадження в галузеве документознавство міжнародних і європейських стандартів, що дозволить використовувати їх досвід і досягнення, пришвидшить інтегрування документознавства України в єдиний інформаційний простір.

Підтримуючи точку зору професора А. М. Сокової щодо відсутності координаційного центру управління документацією [24], ми, в свою чергу, вважаємо доречним запропонувати створення термінологічної науково-методичної ради в галузевому документознавстві з провідних фахівців – документознавців. Ця думка не є новою, на неї вказувала професор Г. М. Швецова-Водка: «...про єдність термінології, що вживається у практичній діяльності працівників документально-інформаційних установ» [29, 68].

З метою консолідованого визначення пріоритетних напрямів розвитку документної лінгвістики галузевого документознавства необхідно публічно обговорювати ці питання на наукових конференціях, семінарах, форумах тощо, а ухвали подавати на розгляд у Департамент технічного регулювання Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Департаменту інноваційної діяльності та трансферу технологій Міністерства освіти і науки України і до Міністерства культури України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Антоненко І.* Новий зміст старих понять (термінологія науки про документ у цифрах) [Електронний ресурс] / І. Антоненко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / КНУКіМ. — К. : Четверта хвиля, 2009. — Вип. 3. — С. 9–12. — Режим доступу : <http://www.dmeti.dp.ua/file/td-2009.pdf>
2. *Бездрабко В. В.* Модерна «документологічна дискусія» у документознавстві або про роль особи й об'єктивної реальності у науці / В. В. Бездрабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. праць. — К., 2008. — Вип. 2. — С. 9–38.
3. *Бездрабко В. В.* Перші сторінки історії термінологічних семінарів із документознавства та суміжних галузей знань [Електронний ресурс] / В. В. Бездрабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / КНУКіМ. — Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Publicat>
4. ГОСТ 2.001–93. Единая система конструкторской документации. Основные положения. — М. : ФГУП «Стандартинформ», 2007. — 345 с.
5. ГОСТ 18861–73. Документация внешнеторговая. Основные понятия. Термины и определения. — М. : Изд-во стандартов, 1974. — 44 с.
6. ГОСТ Р 51303–99. Торговля. Термины и определения. — М. : Изд-во стандартов, 1999. — 16 с.
7. *Грінберг Л.* До проблеми структуризації діловодної термінології [Електронний ресурс] / Л. Грінберг // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / КНУКіМ. — К. : Четверта хвиля, 2009. — Вип. 3. — С. 23–28. — Режим доступу : <http://www.dmeti.dp.ua/file/td-2009.pdf>
8. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. — К. : Держспоживстандарт України, 2005. — 32 с.
9. ДСТУ 4303:2004. Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять. — К. : Держспоживстандарт України, 2005. — 30 с.
10. ДСТУ ISO 9002–95. Системи якості. Модель забезпечення якості в процесі розроблення, виробництва, монтажу та обслуговування. — К. : Держспоживстандарт України, 1995. — 14 с.
11. ДСТУ 4423–1:2005. Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Ч. 1: Основні положення. — Чинний з 1 квітня 2005 р. — К. : Держспоживстандарт України, 2007. — 44 с.
12. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Вид. центр «Академія», 2000. — 864 с. ; Т. 2 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Вид. центр «Академія», 2001. — 848 с. ; Т. 3 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Вид. центр «Академія», 2002. — 952 с.

13. ISO 10005–95. Административное управление качеством. Руководящие указания по программам качества. — 1995. — 14 с.
14. ISO 19005–1:2005. Управление документацией. Формат файла электронного документа для долгосрочного хранения. Ч. 1: Использование формата PDF 1.4 (PDF/A-1) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.udo.astrobl.ru/images/ISO.doc>
15. *Комова М. В.* Українська документознавча термінологія : шляхи творення та функційні особливості : монографія / М. В. Комова. — Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2011. — 316 с.
16. *Кулешов С. Г.* Документознавство в системі наук документально-комунікативного циклу / С. Г. Кулешов // *Наук. доп. Всеукр. конф. «Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи».* — К., 1997. — Ч. 2. — С. 37–40.
17. *Кулешов С. Г.* Про базові поняття документознавства (нотатки з приводу змісту розділу «Загальні поняття» ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення») / С. Г. Кулешов // *Студії з архівної справи та документознавства.* — 1997. — Т. 2. — С. 72–75.
18. *Кулешов С. Г.* Українське документознавство: сучасний стан і перспективи розвитку / С. Г. Кулешов // *Студії з архівної справи та документознавства.* — 1999. — Т. 4. — С. 95–98.
19. *Кушнарєнко Н. М.* Соціальні комунікації в науковій проекції: дискурс креативності / Н. М. Кушнарєнко // *Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації : матеріали міжнар. наук. конф., 22–23 листоп. 2007 р. / М-во культури і туризму України, Харк. держ. акад. культури, Акад. мистецтв України.* — Х., 2007. — С. 203–205.
20. Правила продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями : Наказ Міністерства економіки України № 103 від 19 квітня 2007 р. // *Правила торгівлі в Україні : збірник офіційних текстів законів станом на 12 березня 2012 р.* — К. : Центр учбової літ-ри, 2012. — 298 с.
21. Роздрібна, оптова торгівля. Основні поняття. Терміни та визначення : Лист Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України № 15–03/29–192 від 17 березня 1998 р. // *Настільна книга працівника торговельного підприємства : збірник систематизованого законодавства.* — Х. : Фактор, 2006. — С. 40–42.
22. *Сельченкова С. В.* Переліки документів у діловодстві: історія, класифікація, концептуальні та методичні засади підготовки : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10 / С. В. Сельченкова / *Держкомархів України. УНДІ-АСД.* — К., 2005. — 20 с.
23. *Сілкова Г. В.* Інформаційний документ в терміносистемі документознавства [Електронний ресурс] / Г. В. Сілкова // *Термінологія документознав-*

- ства та суміжних галузей знань: зб. наук. праць / КНУКиМ. — К. : Четверта хвиля, 2009. — Вип. 3. — С. 49–58. — Режим доступу : <http://www.dmeti.dp.ua/file/td-2009.pdf>
24. *Сокова А. Н.* Деловая документация в сфере управления / А. Н. Сокова. — М. : Знание, 1985. — 64 с.
25. *Слободяник М. С.* Стандарт як чинник відповіді документознавчої освіти на виклики часу / М. С. Слободяник // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–19 трав. 2011 р.) / Нац. акад. кер. кадрів культури і мистец. — К., 2011. — С. 136–138.
26. *Туровська Л.* Практичне термінознавство на початку XXI ст.: класифікація, особливості побудови галузевих словників) [Електронний ресурс] / І. Антоненко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / КНУКиМ. — К. : Четверта хвиля, 2009. — Вип. 4. — С. 77–82. — Режим доступу : <http://www.iduip.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/TD-2010.pdf>
27. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : словник-довідник термінів і понять / Г. М. Швецова-Водка. — 2-ге вид., стер. — К. : Знання, 2012. — 319 с.
28. *Швецова-Водка Г. Н.* Документоведческие термины / Г. Н. Швецова-Водка // Документ в системе социальных коммуникаций : сб. материалов III Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием (г. Томск, 25–26 окт. 2007 г.) / Томск. гос. ун-т, Арх. упр. Томск. обл. — Томск, 2008. — С. 40–42.
29. *Швецова-Водка Г. М.* Склад сучасної терміносистеми документознавства [Електронний ресурс] / Г. М. Швецова-Водка // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. праць / КНУКиМ. — К. : Четверта хвиля, 2009. — Вип. 3. — С. 68–76. — Режим доступу : <http://www.dmeti.dp.ua/file/td-2009.pdf>
30. *Швецова-Водка Г. М.* Чи потрібний документознавству оновлений термінологічний апарат? / Г. М. Швецова-Водка // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2008. — № 3. — С. 26–31.